

Sosiaalipedagogiikka visiona, tehtävänä ja maailmankuvan jäsentäjänä¹

Juha Hämäläinen

Esitykseni otsikko *Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa rakentamassa* on lähes sama kuin 25 vuotta sitten Porissa pidettyjen ensimmäisten Sosiaalipedagogiikan päivien ja päivillä pidetyistä esityksistä kootun julkaisun otsikko: *Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa etsimässä*. Nyt puhutaan sosiaalipedagogiikan rakentamisesta, ei etsimisestä. Tässä esityksessäni katsonkin paljolti omakohtaisena muistelona taaksepäin suomalaisen sosiaalipedagogiikan kehitystä, sen rakentamista ja rakentumista, ja luon silmäyksen myös sosiaalipedagogiikan tulevaisuuteen. Pitää oikeastaan jo tässä vaiheessa pyytää teiltä kuulijoilta anteeksi sitä, että omakohtaisuus voi paikoin ylittää sopivuuden rajan.

Taustaa

Kuulun siihen sukupolveen, jota kannustettiin opiskelemaan laaja tutkin-to. Niinpä olen suorittanut laudatur-arvosanat – nykykielellä syventävät opinnot – kasvatustieteessä, filosofiassa ja yhteiskuntapolitiikassa sekä alempia arvosanoja erityispedagogiikassa, psykologiassa, tilastotieteessä, yleisessä teologiassa, valtio-opissa ja suomalaisessa ja vertailevassa kansanrunoudessa. Lisäksi opiskelin yliopistossa harrastuksena matematiikkaa ja kieliä.

¹ Puheenvuoro Suomen sosiaalipedagoginen seura ry:n järjestämässä Sosiaalipedagogiikan iltapäivä -tilaisuudessa verkossa 25.5.2022. Puheen alkuperäinen otsikko oli Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa rakentamassa. Sen loppuosa oli pohjana Sosiaalipedagogisen aikakauskirjan numeron 1/2022 pääkirjoituksessa, joten pääkirjoitus ja tämä puheenvuoro sisältävät osin identtistä tekstiä.

Työskentelin valmistumiseni jälkeen Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksella lähes kuusi vuotta tutkimus- ja opetustehtävissä ja suoritin tuona aikana kasvatustieteen lisensiaatin tutkinnon vuonna 1986. Samana vuonna siirryin sosiaalipolitiikan, erityisesti sosiaalityön assistentin virkaan Kuopion yliopiston silloiselle sosiaalityeiden laitokselle, jonka päätehtävänä oli sosiaalityöntekijöiden kouluttaminen ja alan tutkimus.

Olin ollut opinnoissani kiinnostunut kasvatuksen filosofiasta ja historiasta. Jyväskylän yliopiston opetusvuosinani opetin kasvatustieteen peruskurssia, tilastollisia tutkimusmenetelmiä, kasvatussosiologiaa ja tieteenfilosofiaa. Termi sosiaalipedagogiikka esiintyi kasvatuksen historian kirjoissa, mutta en tuolloin vielä tarttunut siihen.

Tutkijana olen saanut kvantitatiivisiin menetelmiin painottuvan koulutuksen. Opintojeni aikana kuitenkin voimistui kiinnostus laadulliseen ihmistutkimukseen. Oma kiinnostukseni painottui vahvasti filosofiseen käsitetutkimukseen. Olin erityisen kiinnostunut yhteiskunnan ideaa tulkitsevasta sosiaalietiikasta. Tosin tein filosofian laudaturtyötä lukuun ottamatta muut maisterivaiheen oppinnäytteeni kvantitatiivisina empiirisinä tutkimuksina.

Alkuvuodet

Pari kolme kuukautta Kuopioon siirtymiseni jälkeen olin iltapäiväkahvilla yliopiston kahvilassa laitoksen silloisen johtajan Pauli Niemelän kanssa. En muista, miten keskustelu yksityiskohdissaan eteni, mutta Pauli Niemelä kysyi, miten minulla on mennyt ja miten olen kokenut työskentelyni uudessa yliopistossa. Vastasin jotenkin siihen tapaan, että poden ehkä pientä identiteettikriisiä, koska en ole opiskellut sosiaalityötä. Siihen Pauli sanoi – tuntien kasvatustieteellisen taustani: ”Kuule, sellainenkin on kuin sosiaalipedagogiikka”. Hän sanoi, ettei itse siitä tiedä juuri mitään, mutta kehotti ottamaan selvää.

Niinpä minä aloin ottaa selvää. Varsin pian sain selville, että sosiaalipedagogiikan käsite on saksalaista alkuperää ja että Saksassa on erityinen sosiaalipedagogiikan traditio. Mieleeni muistui myös, että termi oli esiintynyt kasvatustieteen historian teoksissa. Vuonna 1987 julkaisin ensimmäisen artikkelini sosiaalipedagogiikasta tuntematta juuri lainkaan käsitteen ympärillä käytyä keskustelua sen enempää Saksassa kuin muualakaan. En tuolloin vielä aavistanut, että sosiaalipedagogiikasta tulisi akateemisen toimintani ja samalla maailmankuvani keskeinen jäsentäjä.

Vuosina 1989–1990 työskentelin lehtorina Jyväskylän ammatillisessa opettajankoulutuslaitoksessa ja suoritin samalla ammatillisen opettajan-tutkinnon. Näyteluentoni annoin kodinhoitajaopiskelijoille ja rakensin sen sosiaalipedagogiseen kehykseen. Käsitelin siinä siis sosiaalipedago-gista näkökulmaa kodinhoitajan työssä siten kuin sen tuolloin ymmärsin. Näyteluento edeltäneenä yönä näin eloisan unen. Olin pitämässä näyteluento auditoriossa, jonka takarivillä istui akateemisia opettajiani. Astuessani eteen, en löytänyt piirtoheitinkalvoa, jolla minun oli tarkoitus aloittaa. Tuohon aikaan ei vielä ollut *PowerPointteja*. Etsin kalvoa kuumaisesti ja näin, miten tilanne huvitti takarivillä istuvaa kaartiä. Silloin suoristin selkäni ja lausuin: ”Nyt kanssani keinuhun käy, mun impeni valkeal liinal, kuin morsian kauniina seisovi luonto, iltana helluntain.” Siihen heräsin. No, arvosanasta päätellen itse näyteluento meni hyvin.

1990-luvun taitteessa sosiaalipedagogiikan rakentaminen oli Suomessa vielä melko villiä hapuilun aikaa. Keskustelu käsitteen ympärillä rönsyili moneen suuntaan. Kun käsite on uusi eikä siihen ole omaa perinnettä, käy helposti niin, että tulkinnoista tulee kovin tulkitsijoiden näköisiä. Vähitellen myös oma näkemykseni sosiaalipedagogiikasta jäsenyksi ja syveni. Sain rohkaisua siitä, että moni tuli luentojeni jälkeen kertomaan löytäneensä nyt käsitteen, jolla saattavat kuvata omaa ajatteluaan. Näin kävi vuosia myöhemmin myös keskustellessani filosofi Esa Saarisen kanssa sosiaalipedagogiikasta. Esakin totesi, että hän on aina ajatellut sosiaalipedagogisesti.

Saksassa

Palasin Kuopion yliopistoon vuoden poissaolon jälkeen vuonna 1990, nyt sosiaalipolitiikan, erityisesti sosiaalityön yliassistentin tehtävään. Väittelin vuonna 1992 joulukuussa. Väitöskirjani otsikko oli *Kotikasvatuksen pedagogisen tukemisen idea lastensuojelussa. Sen sosiaalieettiset lähtökohdat ja asema Suomen lastensuojelun oppihistoriassa*. Seuraavana kesänä lähdin perheeni kanssa vuodeksi Saksaan, Bambergin yliopistoon, vierailevaksi tutkijaksi. Sosiaalipedagogiikan professorina Bambergissa oli Claus Mühlfeld, jonka näkökulma sosiaalipedagogiikkaan oli vahvasti sosiologinen mutta joka hyvin ymmärsi kiinnostustani alan oppihistoriaan.

Tavoitteeni oli perehtyä saksalaiseen sosiaalipedagogiikkaan. Itse asiassa minulla oli mielessä ainoastaan yksi kysymys, johon halusin saada vastauksen: mitä saksalaiset ymmärtävät sosiaalipedagogiikalla. Muistan hyvin ensimmäisen käyntini Bambergin yliopiston kirjastossa. Hämmästyin

valtavaa kirjallisuuden määrää, jota sosiaalipedagogiikan käsitteen ympäriltä löytyi, kirjaimellisesti hyllymetreittäin.

Tuon ensimmäisen Saksan-vuoden aikana tein vuonna 1995 ilmestyneen tutkielman otsikolla *Sosiaalipedagogiikan oppihistoriallinen kehitys Saksassa*, jota käytin pohjana Leena Kurjen kanssa kirjoittamassani, vuonna 1997 ilmestyneessä suomalaisessa sosiaalipedagogiikan oppikirjassa. Haastattelin tutkimukseen useita saksalaisia sosiaalipedagogiikan professoreita, ja pian huomasin, että tiedän saksalaisesta sosiaalipedagogiikan traditiosta enemmän kuin monet heistä.

Tuon ensimmäisen Saksan-vuoteni jälkeen olin vuoden Suomessa, kunnes sain kutsun mennä hoitamaan sosiaalipedagogiikan professorin määräämää virkaa Eichstättin katolisen yliopiston yhteydessä toimivaan *Fachhochschuleen*, jossa olin käynyt tapaamassa professori Peter Erathia oppihistoriakirjaani varten. Tämä kutsu antoi minulle mahdollisuuden tutustua saksalaiseen sosiaalipedagogiikkaan sisältä päin. Osallistuin tiedekunnan kokouksiin ja tein tutkielmat saksalaisesta sosiaalialan koulutuksen historiasta ja saksalaisesta sosiaalityötiedettä koskevasta keskustelusta.

(Sanottakoon suluissa, että minua ei kutsuttu viranhoitajaksi tieteellisten ansioitteni vuoksi, vaan koska Eichstättissä kuten monessa muussa saksalaisessa yliopistossa oli sääntö, että avoinna olevaa virkaa ei saa väliaikaisesti hoitaa kukaan viran hakijoista. Varmaan arvelivat, että tuo suomalainen ei ainakaan hae.)

Professorin viranhoidon jälkeen työskentelin Eichstättissä vierailevana tutkijana Suomen Akatemian ulkomailla tapahtuvaan työskentelyyn tarkoitettulla apurahalla reilut puoli vuotta. Leena Kurki kävi tapaamassa minua jossakin vaiheessa Eichstättissä ollessani, mutta en muista tarkasti, mihin ajankohtaan hänen käyntinsä ajoittui. Joka tapauksessa sovimme, että kirjoitamme yhdessä sosiaalipedagogiikan oppikirjan sellaisella työnjaolla, että hän keskittyy romaanisen kieli- ja kulttuurialueen traditioon ja minä germaanisen.

Eichstättissä on Saksan ainut katolinen yliopisto. Kyseessä on pieni hallintokaupunki Baijerissa, Münchenin ja Nürnbergin puolivälissä, parikymmentä kilometriä länteen Ingolstadtista, jossa on Audin tehtaat ja pääkonttori. Olin siis kaukana käytännöllisesti katsoen kaikista sosiaalisista ongelmista, maaseudulla, keskellä lähes ei mitään. Opetin ja tutkin sosiaalipedagogiikkaa ja edelleen yritin ymmärtää, miten saksalaiset sen ymmärtävät.

Virossa ja Suomessa

Vuonna 1996 sain nimityksen Tarton yliopiston professorin määräaikaiseen tehtävään, opetusalan sosiaalipedagogiikka. Tässä tehtävässä toimin 5 vuotta, siis vuoteen 2001. Keskeinen yhteyshenkilö Tartossa oli Inger Kraav, jonka kanssa tein kvantitatiivisia vertailevia tutkimuksia vanhemmuudesta ja perhepolitiikasta Suomessa ja Virossa. Liityin myös Viron Akateemiseen Pedagogiseen seuraan ja tietääkseni olen edelleen sen jäsen.

Yritin vaikuttaa Tartossa sosiaalipedagogiikan kehittämiseen omana alanaan ja saada sen kasvatustieteellisen alan rakenteisiin. Professori Kari Niinistö – kuuluisamman Sauli Niinistön veli – toimi tuolloin kasvatustieteellisen alan kehityksen koordinoijana Tarton yliopistossa, ja olin myös häneen kirjeitse yhteydessä saamatta koskaan vastausta. Äskettäin itsenäistynyt Viro innoitti minua luomaan ikään kuin herderiläistä, vahvasti kansalliseen kulttuuriin kiinnittyvää näkemystä sosiaalipedagogiikasta. Sittemmin olen erilaisten ajatusprosessien tuloksena päätenyt kosmopoliittisempaan tulkintaan, jossa keskeistä on alan filosofisen perustan kansalliset rajat ylittävä yleispätevyys.

1990-luvun puolivälin tienoilla Kuopion yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus järjesti kaksi PD-koulutusta (40 opintoviikkoa) otsikolla *Sosiaalihuollosta sosiaalipedagogiikkaan* (tai ainakin suurin piirtein näin otsikoituna). Toimin koulutusten tieteellisenä johtajana ja kävin osittain Saksasta käsin luennoimassa Suomessa. Koulutuksiin osallistui iso joukko ammattikorkeakoulujen opettajistoa sekä käytännön työssä toimivia. Samoihin aikoihin järjestimme myös Helsingin ammattikorkeakoulu Stadiassa (nykyisin Metropolia) sosiaalipedagogiikkaan perehdyttävän henkilöstökoulutuksen, josta palaute oli erinomainen.

Kuopion yliopistoon perustettiin 1990-lopulla sosiaalipedagogiikan approbatur- ja cum laude approbatur -opinnot. Tarjosimme sosiaalipedagogiikan arvosanaopintoja laajalti myös useissa avoimen yliopiston yhteistyöorganisaatioissa eri paikkakunnilla. Lopulta vuonna 2002 sosiaalipedagogiikka määriteltiin yhdeksi yhteiskuntatieteiden alan tutkimuksen pääaineeksi.

Kuopion yliopistossa suoritettiin 2000-luvun alussa (muistaakseni vuonna 2002) tutkimuksen kansainvälinen arviointi, minkä seurauksena – arviointiryhmän suosituksesta – silloinen sosiaalitieteiden laitos, jota arviointiryhmä luonnehti ”*faculty in faculty*”, jakautui kolmeen pienempään laitokseen. Nämä olivat Sosiaalipolitiikan ja sosiaalitalouden laitos,

Sosiaalipsykologian ja sosiologian laitos sekä Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Sosiaalipedagogiikka jatkoi yhteistyötä erityisesti sosiaalipolitiikkatieteen kanssa, mutta yhteistyö muiden sosiaalitieteiden suuntaan heikkeni. Integraatio sosiaalityöhön jäi myös heikoksi, vaikka oppiaineet muodostivat yhdessä kompaktin laitoksen.

Suomen sosiaalipedagogisen seuran perustaminen tapahtui 1997 Porissa, ja Sosiaalipedagoginen aikakauskirja alkoi ilmestyä vuonna 2000. Olen toiminut alusta lähtien lehden päätoimittajana. Aluksi lehti myös toimitettiin Kuopion yliopistossa, mutta sittemmin emme voineet enää käyttää laitoksen sihteeriyötä lehden toimittamiseen. Lehti on kovasti kehittynyt alkuvuosista: siitä on tullut aidosti vertaisarvioitu JUFO-luokiteltu tieteellinen julkaisu, ja toimittamisen taso on olennaisesti parantunut.

Venäjä, Pohjoismaat ja Japani

Sosiaalipedagogiikan kansainvälistyminen vahvistui 2000- ja 2010-luvulla lähinnä erilaisten vierailujen kautta. Loin suhteita Venäjälle, missä sosiaalipedagogiikkaa oli alettu kehittää yliopistollisena oppialana heti Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Kohdekaupungeiksi valikoituivat Petroskoi, Pietari ja Moskova sekä Pihkova, joka on Kuopion ystävyyskaupunki ja johon suuntautunutta yhteistyötä Kuopion kaupunki tuki taloudellisesti usean vuoden ajan.

Venäläisistä yhteistyöhenkilöistä haluan mainita erityisesti Alexander Fedorovin, johon tutustuin Petroskoissa mutta joka muutti sittemmin Moskovaan ja on asunut Moskovassa jo toistakymmentä vuotta. Myöhemmin tutustuin myös Moskovan valtion yliopiston professori Anatoli Mudrikiin, joka oli keskeisessä roolissa sosiaalipedagogiikan yliopistollisen koulutuksen valtakunnallisen opetussuunnitelman laatimisessa Venäjällä. Hänellä oli vahvasti teoreettinen ote ja hänen näkemyksensä sosiaalipedagogiikasta vastasi pitkälti omaani. Hän ei kuitenkaan puhunut englantia, mikä vaikeutti merkittävästi yhteistyötä, sillä tarvitsimme keskusteluihimme aina tulkin.

Viron, Saksan ja Venäjän suhteiden lisäksi olin vuorovaikutuksessa Pohjoismaihin. Mieleeni ovat jääneet erityisesti keskustelut ruotsalaisten Sören Hegstrupin, Anders Gustavssonin, Stig-Arne Berglundin, Elisabet Cedersundin ja Lisbeth Erikssonin kanssa. Hain ja sain pienen matka-apurahan suomalais-ruotsalaisesta kulttuurirahastosta sosiaalipedagogiikan pohjoismaisen yhteistyön kehittämiseen. Toimitin myös An-

ders Gustavssonin ja Per-Erik Hermanssonin kanssa vuonna 2003 kokoomateoksen, jossa tarkastelimme sosiaalipedagogiikan tulkintoja eri maisissa. Soitin myös tanskalaiselle Bent Madsenille, mutta hänellä oli hallintovirkamiehen hattu päässä eikä hän osoittanut halukkuutta yhteistyöhön.

Yhteistyö laajeni 2010-luvun puolella erityisesti Japaniin mutta osin myös Kiinaan, joista jälkimmäisessä painopiste oli kuitenkin sosiaalityön koulutuksessa ja kehittämisessä. Japanin yhteistyö alkoi aikanaan siitä, kun professori Takeo Matsuda, joka oli käymässä Tukholmassa, otti yhteyttä ja halusi tulla tapaamaan minua. Järjestin tapaamisen Helsinkiin. Hän saapui aikaisin aamulla ja lähti myöhään illalla. Keskustelimme koko päivän intensiivisesti sosiaalipedagogiikasta yleensä ja erityisesti sosiaalipedagogiikan japanilaisesta tulkintatraditiosta. Sen jälkeen hän on vierailut kolme kertaa Suomessa ja itse olen käynyt tapaamassa häntä neljästi Japanissa. Meillä oli juuri ennen korona-aikaa Japaniin hieno Turun ammattikorkeakoulun koordinoima yhteistyöhanke, joka koski sosiaalipedagogista orientaatiota lastensuojelussa.

Toisena merkittävänä yhteistyötahona Japanissa on ollut Hokkaidon yliopisto, jossa työskentelee ensi vuonna eläköityvä professori Takashi Miyazaki. Hänellä on useita sosiaalipedagogiikasta kiinnostuneita kollegoja, kuten myös edellä mainitulla professori Matsudalla. Olen ollut Hokkaidossa opettajana kesäkoulussa sosiaalipedagogiikan kurssilla ja olen menossa sinne myös tänä kesänä.

Britannia, Brasilia ja USA

2010-luvulla voimistui kiinnostus sosiaalipedagogiikkaa kohtaan myös Isossa-Britanniassa. Vierailin vuonna 2012 Brittein saarten sosiaalipedagogisen verkoston järjestämässä konferenssissa Sligossa, Irlannissa, ja vierailun aikana ehdotin Gabriel Eichstellerille kansainvälisen tieteellisen lehden perustamista. Hän olikin jo ehtinyt tarttua tuumasta toimeen ja yhdessä Claire Cameronin kanssa tehnyt valmistelevia siirtoja. Samana vuonna perustettiin *International Journal of Social Pedagogy*, joka siis täyttää tänä vuonna 10 vuotta. Brittiläisessä suuntauksessa sosiaalipedagogiikka on saanut omia erityisiä sävyjä, jotka selittyvät pitkälti brittiläisen pragmatistisen tieteen tradition pohjalta. Itse en ole koskaan ollut kovin innostunut niistä painotuksista.

Brittiläisen sosiaalipedagogiikan nousu toi joka tapauksessa paljon kaivattua englanninkielistä tenttikirjallisuutta, mistä meillä on ollut ja on edelleen huutava pula. Vaikka brittiläisessä kirjallisuudessa ei sanottavasti

käsitteläkään itselleni tärkeitä sosiaalipedagogiikan filosofiantropologiaa ja eettisiä kysymyksiä, kuten varhemmassa saksalaisessa kirjallisuudessa, se tarjoaa yhden ikkunan, tosin varsin kapean, sosiaalipedagogiikkaan, myös alan teoreettisiin perusteisiin.

Omien suhteitteni lisäksi Itä-Suomen yliopiston sosiaalipedagogiikalla on kansainvälisiä suhteita laajemminkin toisten opettajien kautta. Elin Nivala on ollut aktiivinen kansainvälisissä verkostoissa ja osallistunut myös kansainvälisten konferenssien järjestämiseen, ja Sanna Ryytäällä on erittäin hyvät suhteet Brasiliaan, missä hän käy opettamassa lähes joka vuosi. Lisäksi Elinalla ja Sannalla on suhteita Espanjaan, ja he tuntevat hyvin espanjalaista sosiaalipedagogiikkaa. Käydessäni itse viittisen vuotta sitten Brasiliassa konferenssissa havaitsin, että Paulo Freire on siellä Jumalasta seuraava, mitä tulee pedagogiikan teoriaan.

Nyt odotan, että Elina Teksasissa ollessaan loisi suhteita USA:ssa, jossa ainakin Teksasin naapuriosavaltiossa Arizonassa on sosiaalipedagogisesti suuntautunut kasvatustieteen oppituoli. Professorina Arizonan valtion yliopiston oppituolissa toimiva Daniel Schugurensky jää parin vuoden sisällä eläkkeelle, ja vaikka asia ei minulle kuulu enkä voi siihen vaikuttaa, pidän tärkeänä, että oppituolissa säilyisi sosiaalipedagoginen painotus ja että siihen nimitettävällä olisi visio vaikuttaa alan kehittämiseen USA:ssa ja maailmalla. Tapaan tänä kesänä Schugurenskyn, joka myös osallistuu Hokkaidon kesäkouluun, ja minulla on mahdollisuus saada ensikäden tietoa asiasta.

Suomalaisen sosiaalipedagogiikan erityispiirteitä

Otsikko *Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa rakentamassa* vaatii kysymään, mikä suomalaisessa sosiaalipedagogiikassa on erityistä. Onko jotakin muuta, mikä tekee sosiaalipedagogiikasta suomalaista kuin se, että kyse on Suomessa tapahtuvasta tutkimuksesta, koulutuksesta ja alan kehittämisestä? Käsittelem seuraavassa joitakin erityispiirteitä.

Ensiksikin suomalaista sosiaalipedagogiikkaa ei ole kehitetty yhden ammattiryhmän ammattioppina, kuten monessa maassa, vaan tieteenä ja akateemisena oppialana, joka tarjoaa asiantuntijuuden aineksia useille, käytännössä kaikille, kasvatuksen ja hyvinvoinnin alalla työskenteleville ammattiryhmille. Toki meilläkin on kasvatusta- ja hyvinvointityön ammattiryhmiä, jotka hyötyvät sosiaalipedagogiikan opinnoista enemmän kuin toiset kuten yhteisökasvattajat, varhaiskasvattajat ja nuorisotyöntekijät. Kuitenkin ajattelemp, että sosiaalipedagogiikka sopii yhdeksi kivijalaksi

kaikkien kasvatus- ja hyvinvointialalla työskentelevien ammattiryhmien ammatillisen asiantuntijuuden oppiperustassa.

Jo Kuopion yliopiston aikaan sosiaalipedagogiikkaa hakeutui opiskelemaan eri alojen ammattilaisia niin varhaiskasvattajia ja nuorisotyöntekijöitä kuin koulussa toimivia opettajia ja erityisopettajia, kuraattoreita, erilaisissa tehtävissä toimivia sosionomeja, sosiaalityöntekijöitä ja terveysalan työntekijöitä. On ollut hienoa nähdä, että poliisi, joka teki sosiaalipedagogiikan gradunsa laillisuuskasvatuksesta, on edennyt verrattain korkeaan asemaan poliisilaitoksessa. Kuitenkin meillä on ollut krooninen pula alalle pyrkijöistä. Olisimme toivoneet tiiviimpää yhteistyötä asiassa ammattikorkeakoulujen kanssa ja rakentaneet mielellämme väylän ammattikorkeakoulututkinnosta sosiaalipedagogiikan opintoihin.

Olemme joutuneet tasapainoilemaan yleisen asiantuntijuuden ja erityisen ammatillisuuden välisessä jännitteessä. Olisimme voineet rakentaa sosiaalipedagogiikasta myös ammattisuuntautuneen alan esimerkiksi nuorisotyön alueelle. Olemme kuitenkin itsepintaisesti pitäneet kiinni siitä, että kehitämme sosiaalipedagogiikkaa yleisen pedagogisen asiantuntijuuden antavana koulutusalan, emme yksittäisen ammattialan tai edes ammattialaryhmän oppiperustana. Jokaisella opiskelijalla on mahdollisuus soveltaa sosiaalipedagogista näkökulmaa, sovittaa sosiaalipedagogista asiantuntijuutta omiin ammatillisiin tarpeisiinsa.

Toki suomalainen yhteiskuntamalli luo omia mahdollisuuksiaan ja asettaa reunaehjoja sosiaalipedagogiikan tulkinnalle ja kehittämislle yhteiskunnan toimintajärjestelmänä, mutta en etene nyt siihen suuntaan, vaikka sekin ansaitsisi huomiota puhuttaessa suomalaisen sosiaalipedagogiikan erityispiirteistä. Keskityn sosiaalipedagogiikan olemuksen tulkintaan yleisemmässä kuin yhteiskuntajärjestelmään kontekstoituvassa merkityksessä.

Toinen monesta muusta maasta suomalaisen sosiaalipedagogiikan erottava piirre on se, että emme ole keskittyneet menetelmiin ja tekniikoihin vaan pedagogiseen ajatteluun. Sosiaalipedagogiikalla ei ole mitään muita omia pedagogisia ”työkaluja” kuin kasvatustehtävässä toimivan oma ajattelu: ymmärrys, luovuus ja järki. Yhdessä vaiheessa olin itsekin innostunut luovista työmuodoista kuten taide-, musiikki- ja kirjallisuusterapiasta, seikkailukasvatuksesta ja muista luovan työskentelyn muodoista, mutta eivät ne ainakaan itselleni mieltyneet sosiaalipedagogiikaksi muutoin kuin sosiaalipedagogisen ajattelun kautta.

Yksi merkittävin oivalluksemme on mielestäni ollut sosiaalipedagogiikan kaksi kehityslinjaa, joista molemmat koskevat ihmisen yhteisö-

ja yhteiskuntasuhdetta. Ensimmäinen, jota kutsumme sivistyspedagogiseksi, koskee kaikkia ihmisiä ja siinä korostuu yleinen kansalaiskasvatus. Toinen, jota kutsumme hyvinvointipedagogiseksi, koskee erityisryhmiä, joilla on vaikeuksia yhteisö- ja yhteiskuntasuhteensa rakentumisessa. Käytännön pedagogisessa työssä nämä kaksi kehityslinjaa kietoutuvat toisiinsa.

Lisäksi olemme oivaltaneet, että sosiaalipedagogiikasta voidaan puhua useammassa merkityksessä siksi, että sana sosiaalinen voi saada kielellä erilaisia merkityksiä. Sen kolme päämerkitystä ovat yhteiskunnallinen, yhteisöllinen ja apua tarvitsevien auttaminen. Näillä kaikilla on oikeutuksensa ja sosiaalipedagogiikkaa on määritelty näiden kaikkien kautta.

Sosiaalipedagogiikan haasteita

Sosiaalipedagogiikan kansainvälistymistä sekä edesauttaa että haittaa se, että käsitteeseen liittyy paljon maakohtaisia erityispiirteitä. Sen vuoksi sosiaalipedagogiikalla ei ole selkeää teoriapohjaa, ja alan käytännöt vaihtelevat niin koulutuspolitiikan kuin ammattinimikkeidenkin osalta. Toisaalta moninaisuus on myös rikkautta, mutta mielestäni on aiheellista etsiä yhteisiä nimittäjiä, joiden kautta sosiaalipedagogiikka voidaan jäsentää yleispätevästi. Itselleni sosiaalipedagogiikka on aina ollut kasvatusfilosofinen käsite, jonka ympärille on muodostunut erityinen kasvatusfilosofisen keskustelun perinne käytännön sovelluksineen.

Jo Kuopion yliopiston aikaan asetimme tavoitteeksemme kehittää sosiaalipedagogiikkaa tieteenä, jolla on oma kysymyksenasettelunsa sekä erityinen, muiden sosiaalitieteiden näkökulmia täydentävä näkökulmansa ihmiseen ja yhteiskuntaan. Mielestäni olemme onnistuneet tässä varsin hyvin. Ainakin itsellämme on – tai ainakin kuvittelemme olevan – jokseenkin selkeä käsitys siitä, mitä sosiaalipedagogiikka noin suurin piirtein on tieteellisenä oppialana, mitkä ovat sen peruskysymykset ja miten vastaukset niihin vaihtelevat erilaisten ihmis-, yhteiskunta-, tiede- ja moraalikäsitteiden valossa. Sosiaalipedagogiikka on ala, jossa historia kohtaa nykypäivän ja nykypäivä kasvatuksen kautta tulevaisuuden.

Tieteenä sosiaalipedagogiikka jakautuu kolmeen tehtäväalueeseen. Ensimmäinen siinä tutkitaan niitä inhimillisen kasvun prosesseja, joiden kautta yksilöt löytävät paikkansa yhteiskunnan jäseninä, saavuttavat yhteiskunnallista subjektiutta, toimintakykyä ja osallisuutta. Toimiva yhteiskunnan jäsenyys ei ole itsestäänselvyys vaan siihen on kasvettava, ja sosiaalipedagogiikka tutkii toimivaan yhteisö- ja yhteiskuntasuhteeseen kas-

vamisen pedagogisia ehtoja. Toinen tutkimusalue koskee niitä ongelmia, joita ihmisillä on yhteisö- ja yhteiskuntasuhteissaan ja kolmas pedagogista toimintaa ongelmien ehkäisemiseksi ja lievittämiseksi, ehkä myös ratkaisemiseksi.

Tiedämme, että nykymaailmassa toimivaan yhteiskuntasuhteeseen kasvamisessa monilla lapsilla ja nuorilla on suuria vaikeuksia. Tarvitsemme sosiaalipedagogista ajattelua laajalti kaikessa kasvatus- ja hyvinvointityössä ongelmiin vastaamiseksi.

Suomalaisen sosiaalipedagogiikan juuret

On perusteltua sanoa, että vaikka Suomessa ei syntynytkään sosiaalipedagogiikan oppialaa eikä sosiaalipedagogiikan käsitteelle rakentuvaa tutkimuksen ja teorianmuodostuksen perinnettä vasta kuin 1980-luvun lopulta alkaen, suomalaisen sosiaalipedagogiikan rakentaminen alkoi jo varhemmin. Ajoitan sen 1800-luvun lopulle ja yhdistän sen kansalaisyhteiskunnan rakentamiseen ja rakentumiseen. Siihen vaikutti kolme herätystä: kansallinen, poliittinen ja uskonnollinen. Kansalaisyhteiskunnan synnyn myötä virisi ymmärrys sosiaalisten olojen ja kasvatus- ja sivistystyön ja -olojen kiinteästä yhteydestä, ja sosiaaliin epäkohtiin alettiin etsiä pedagogisia ratkaisuja.

Yhteiskunnan modernisoitumisen, kaupungistumisen ja varhaisen teollistumisen myötä sääty-yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet murtuivat ja osa ihmisistä jäi vaille tarvitsemaansa huolenpitoa. Kodit menettivät kasvatustoimintansa ja kasvatustuettuja perustettiin kotikasvatuksen tukemiseksi, täydentämiseksi ja korvaamiseksi. Niin ikään työväestön sivistysolojen parantamiseksi ja erityisryhmien pedagogiseksi auttamiseksi syntyivät omat liikkeensä ja pedagogiset työmuotonsa.

Samalla tavoin kuin tuolloin syntyi yhteiskunnallisia liikkeitä, joiden piirissä etsittiin pedagogisia ratkaisuja sosiaaliin ongelmiin, tarvitaan nykypäivän haasteisiin soveltuvia yhteiskunnallisia liikkeitä ja instituutioita. Sosiaalipedagogiikan tulevaisuus riippuu siitä, miten se onnistuu verkostoitumaan yhteiskunnassa, tekemään itseään tunnetuksi ja vastaamaan ajan haasteisiin.

Nuorten koulutuksesta, työstä ja kansalaisuudesta syrjäytyminen on edelleen ajankohtainen kysymys, joka on syvällisellä tavalla pedagoginen. Mielestäni sosiaalinen syrjäytyminen on ylipäätään sosiaalipedagogiikan ydinkysymys. Esimerkiksi *Itä-Suomen työkoulu 2000* -hankkeessamme etsittiin 20 vuotta sitten ratkaisuja ammattioppilaitoksen pedagogisen toi-

mintakulttuurin kehittämistä, ja kehittämämme työkoulumalli tarjoaa edelleen varteenotettavia vastauksia nuorten syrjäytymisen haasteisiin. Itä-Suomen yliopistossa onkin valmistumassa Roni Mikkosen väitöskirja, jossa tavallaan jatketaan tuolloin alkanutta kehittämistyötä.

Sosiaalipedagogiikan viimeaikaisista kytköksistä haluan mainita yhteistyön Suomen Kansanopistoyhdistyksen kanssa maahanmuuttajien ohjauskoulutuksessa ja ohjauksen sosiaalipedagogisen konseptin kehittämisessä ja tähän liittyvän laajemman verkostoitumisen vapaan sivistystyön kenttään. Toisena esimerkkinä onnistuneesta verkostoitumisesta haluan mainita Suomen sosiaalipedagogisen seuran, jonka kautta korkeakoulut ovat saaneet mahdollisuuksia tehdä yhteistyötä keskenään ja kentän toimijoiden kanssa.

Sosiaalipedagogiikan tulevaisuus

Minua pyydettiin sanomaan jotakin myös sosiaalipedagogiikan tulevaisuudesta. En ryhdy ennustajaeukoksi, mutta otan esille kaksi seikkaa, joista mielestäni sosiaalipedagogiikan tulevaisuus ratkaisevasti riippuu. Toinen on kansainvälisyys ja toinen alan tieteellinen perusta. Sosiaalipedagogiikka on pieni oppiala, joka ilman kansainvälisiä suhteita ja selkeää profiilia tieteenä jää suurten jalkoihin. Kyse on alan itseymmärryksestä ja sen kautta alalta valmistuvien identiteetistä sosiaalipedagogiikan edustajina ja kyvystä tuoda keskusteluihin sosiaalipedagogista ajattelua.

Sosiaalipedagogiikan oppiaineessa on vuosien mittaan valmistunut useita laadukkaita väitöskirjoja ja muita opinnäytteitä, jotka ovat rakentaneet alan tietopohjaa ja joissa alan tieteellistä perustaa on tulkittu ansiokkaasti. Näillä opiskelijatöillä on ollut ratkaiseva merkitys sosiaalipedagogiikan rakentumiselle akateemisena oppialana, mikä puolestaan on ollut edellytys sosiaalipedagogista asiantuntijuutta rakentavan koulutuksen kehittymiselle. Korkeatasoisella tutkimuksella on luotu alalle kehityspotentiaalia, ja vastedeskin se on kriittinen menestystekijä alan kehityksessä.

Olen iloinen siitä, että seuraajallani Arto Salosella on vahvasti tulevaisuuteen suuntautuva orientaatio ja kyky kytkeä sosiaalipedagoginen näkökulma kestävän kehityksen ideaan. Nykypäivässä korostuvat vihreä siirtymä, digitalisaatio, taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys, identiteettipoliitikat ja sosiaalisen syrjäytymisen haasteet, ja niiden on oltava aikaansa kiinnittyvän sosiaalipedagogiikan agendalla. Nyky-yhteiskunnan haasteet kasvatukselle ovat mittavat, ja on paikallaan miettiä, mitä vaatimuksia ne asettavat sosiaalipedagogiikalle oppi- ja tieteenalana.

Arto on kehittänyt sosiaalipedagogiikkaa kestävän hyvinvoinnin näkökulmasta. Hän toimii myös sosiaalipedagogiikan ja sosiologian oppiaineista koostuvan Hyvinvointi yhteiskunnassa -maisterivaiheen suuntautumisvaihtoehdon johtajana Itä-Suomen yliopistossa. Olemme puhuneet siitä, mitä asiantuntijuutta koulutus antaa ja mikä voisi olla koulutuksen suorittaville annettava työllistymislupaus. Näyttää siltä, että emme osaa määritellä varsinaista työllistymislupausta vaan ainoastaan kuvata koulutuksen tuottaman asiantuntijuuden luonnetta.

Itsereflektio

Väitöstilaisuuksissa kysytään usein lopuksi, mitä väittelijä tekisi toisin, jos nyt aloittaisi väitöskirjatyönsä. Kysymyksellä pyritään selvittämään, mitä väittelijä katsoo oppineensa tutkimuksen tekemisestä tutkimusprosessin aikana. Esitän lopuksi itselleni tämän kysymyksen sosiaalipedagogiikan tutkijana ja opettajana.

Jos olisin 30 vuotta nuorempi, keskittyisin enemmän sosiaalipedagogiikan teorian kehittelyyn kuin mitä tein 30 vuotta sitten. Silloinkin sitä tein ja olen toki tekemiseeni suhteellinen tyytyväinenkin, mutta olisin voinut hajottaa tekemisiäni vähemmän ja keskittyä selkeämmin sosiaalipedagogiikan teoreettisten perusteiden tutkimukseen. Siinä tosin riittää aina työmaata ja tuskin koskaan tuntee tehneensä riittävästi.

Toinen tärkeä sarka sosiaalipedagogiikan teorian muodostuksen ohella on kansainvälisyys. Sen suhteen olisin ehkä pidättyväisempi ja kriittisempi kuin mitä olen ollut. On syytä olla nöyryä sen edessä, mitä näkee muiden saaneen aikaan, mutta kaikkea ei tarvitse hyväksyä. Arvaa oma tilasi, anna arvo toisellekin. Nyt jälkeenpäin ajateltuna kuitenkin rohkeiden sanoa, että monessa maassa sosiaalipedagogiikan käsitettä on tulkittu todella pinnallisesti ilman, että olisi kunnolla refleктоitu alan teoreettista perustaa, ja jälki on sen mukaista.

Näissä kahdessa asiassa, sosiaalipedagogiikan teoreettisten perusteiden tutkimisessa ja kansainvälisyydessä, joilla on mielestäni ratkaiseva merkitys sosiaalipedagogiikan kehittymiselle, tekisin siis jotakin toisin. Teoreettisiin perusteisiin panostaisin enemmän ja kansainvälisyydessä olisin kriittisempi ja varautuneempi sen suhteen, millaisiin ratkaisuihin sosiaalipedagogiikan tutkinnoissa muissa maissa on päädytty.

Suomalaisen sosiaalipedagogiikan rakentaminen vaatii ihmisiä, joilla on ymmärrystä siitä, miten arvokkaan asian kanssa olemme tekemisissä, kun puhumme sosiaalipedagogiikasta ja kehitämme sitä tieteenä, koulu-

tusalana ja kasvatus- ja hyvinvointityöhön soveltuvana asiantuntijuuden alueena. Sikäli kuin uskallan lopuksi toivoa jotakin, toivon Suomeen sosiaalipedagogista herätystä, kasvatuksen tutkijoiden ja käytännön toimijoiden tietoisuuden sosiaalipedagogista avautumista.

